

SYLWETKA ZAWODOWA I SPOŁECZNA WŁAŚCICIELI GOSPODARSTW ROZWOJOWYCH W ROLNICTWIE PÓŁNOCNEJ POLSKI¹

Aleksander Lewczuk, Piotr Bórawski

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wstęp

Wśród wielu czynników warunkujących rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich na czoło wysuwa się potencjał społeczny, rozumiany nie tylko jako potencjał ludzki, ale również ogół relacji stosunków międzyludzkich, zaangażowanych jednostek w działania na rzecz społeczno-gospodarczego rozwoju swego środowiska. Ważne jest zatem kreowanie sylwetki zawodowej i społecznej ludności rolniczej na obszarach wiejskich, a zwłaszcza właścicieli gospodarstw rozwojowych, ich stopnia identyfikacji z lokalnym środowiskiem. Właściciele gospodarstw rozwojowych stanowią zaplecze nowych elit, które mogą skutecznie przyspieszać procesy modernizacyjne w rolnictwie, a zwłaszcza zwiększać jego konkurencyjność w procesie integracji europejskiej. Z badań BRODZIŃSKIEJ [2002] wynika, że obecnie działania innowacyjne właścicieli gospodarstw rozwojowych w mniejszym stopniu owocują sukcesem finansowym. Sprzyjają jednak upowszechnianiu wzorów gospodarowania, łączących współczesność z tradycyjnym systemem gospodarowania. Owa racjonalność w działaniu przyczynia się do wzmocnienia samodzielności gospodarstwa, jego pozycji na współczesnym, trudnym, bo niezorganizowanym rynku. Właściciele gospodarstw rozwojowych skłonni są, głównie z zysków własnego gospodarstwa, poszukiwać nowych rozwiązań, zwłaszcza w zakresie pozyskiwania dodatkowych i alternatywnych źródeł dochodu i wdrażać je we własnym gospodarstwie. Jest to jednak proces żmudny i trudny, który wymaga od rolnika głębokiej wiedzy oraz dużej aktywności gospodarczej i społecznej. Natomiast od państwa proces ten wymaga wszechstronnego wsparcia, zwłaszcza w dziedzinie przedsiębiorczego wychowania ludności rolniczej. Mając to na uwadze w badaniach własnych ważne było poznanie aktualnej sylwetki zawodowej i społecznej właścicieli gospodarstw rozwojowych.

¹ Wykonano w ramach tematu: 3 P06 R 059 23.

Celem badań było poznanie sylwetki zawodowej i społecznej właścicieli gospodarstw rozwojowych w aspekcie posiadania przez nich predyspozycji do działań przedsiębiorczych i innowacyjnych.

Metodyka badań

Przedmiotem badań były gospodarstwa rozwojowe, natomiast podmiotem ich właściciele. W badaniach szczególną uwagę zwrócono na cechy społeczno-demograficzne właścicieli gospodarstw rozwojowych, które charakteryzują ich sylwetkę zawodową i społeczną. Badaniami objęto 378 gospodarstw rozwojowych i ich właścicieli w rolnictwie północnej Polski. Dobór gospodarstw do badań był losowy. Klasyfikacji gospodarstw do grupy „rozwojowych” dokonali pracownicy służb doradczych ośrodków doradztwa rolniczego w oparciu o osiągnięte wyniki produkcyjne oraz posiadany potencjał i możliwości perspektywicznego rozwoju.

Badania zostały przeprowadzone w 2005 roku przez pracowników służb doradczych ośrodków doradztwa rolniczego. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem kwestionariusza wywiadu.

Zebrane wyniki opracowano statystycznie i graficznie w oparciu o metody zaczerpnięte z nauk ekonomiczno-rolniczych i społecznych.

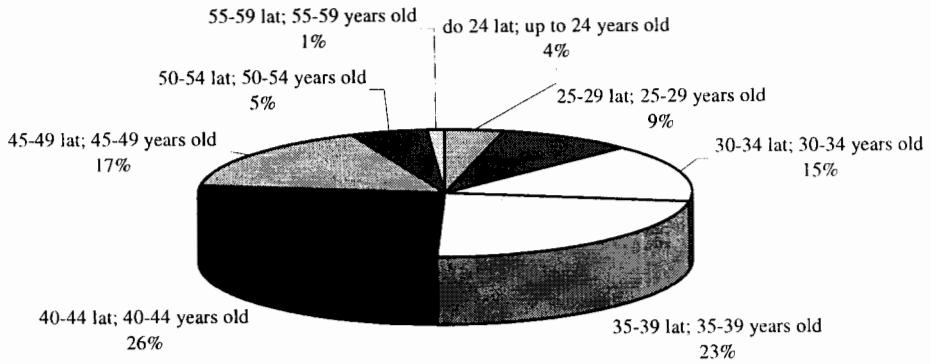
Wyniki badań i dyskusja

W badaniach nad sylwetką społeczno-zawodową rolników najczęściej analizowaną cechą jest wiek, a to ze względu na fizyczny charakter pracy w rolnictwie. Objęte badaniami gospodarstwa rozwojowe prowadzone były przez stosunkowo młodych rolników (rys. 1). Średni wiek właścicieli gospodarstw rozwojowych wynosił 38,5 lat, z wahaniami od 22 do 58 lat. Również struktura wieku właścicieli gospodarstw rozwojowych przedstawiała się korzystnie. Ponad połowa respondentów (50,7%) nie miała ukończonych 40 lat. Natomiast rolnicy w przedziale wiekowym 40–49 lat stanowili 43,4% ogółu badanych respondentów. Analizując korzystną strukturę wieku właścicieli gospodarstw rozwojowych należy stwierdzić, że jest ona uwarunkowana wzrostem bezrobocia, problemami ze znalezieniem pracy oraz świadczeniami rentowymi dla przekazujących gospodarstwa. Z analizy struktury wieku (rys. 1) wynika, że co drugi właściciel gospodarstwa rozwojowego spełnił warunki wiekowe i mógł korzystać z preferencyjnych kredytów dla młodych rolników².

Zdaniem RYZNARA [1997] wiek rolnika, a za tym jego stan fizyczny, wyznacza możliwość wykonywania różnorodnych prac w gospodarstwie. Spośród badanych rolników w południowo-zachodniej Polsce, mężczyźni liczyli 42 lata, a ich

² W krajach Unii Europejskiej terminem „młody rolnik” określa się zazwyczaj producentów rolnych, którzy nie przekroczyli 40-tego roku życia, chociaż w niektórych krajach jako granicę wieku przyjmuje się 35 lat. W Polsce młodzi rolnicy to grupa wiekowa do 40 lat. Stworzona przez Agencję Rozwoju i Modernizacji Rolnictwa linia kredytowa umożliwia korzystanie z preferencyjnych linii kredytowych, np. „Młody rolnik”, udzielanych między innymi przez BGŻ.

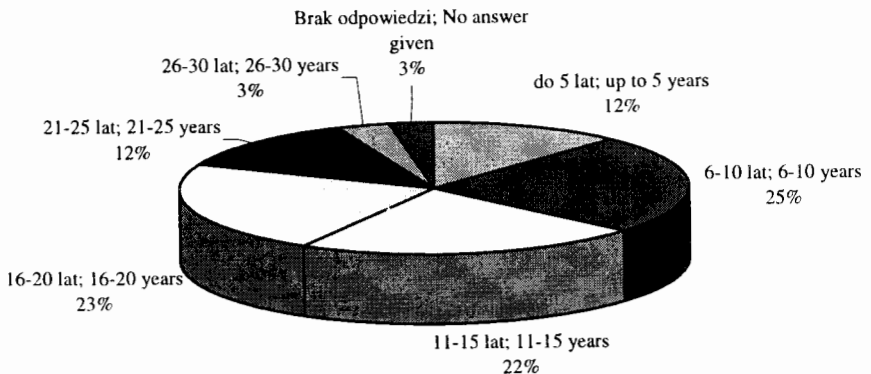
żony były o 3 lata młodsze. Z psychologicznego punktu widzenia jest to wiek późno dojrzały, charakteryzujący się stabilizacją rodzinną, zawodową i społeczną. Rolnicy ci są zdolni i gotowi do podejmowania zadań długofalowych, związanych z rozwojem gospodarstw. Rolnicy w tym wieku wiążą się emocjonalnie ze swym warsztatem pracy, ponieważ wiele w nim zrobili (uwzględniając lata życia). W warunkach górskich rolnicy chętniej i wcześniej przekazują gospodarstwa następcom. Wiek rolników („głowy gospodarstwa”) w poszczególnych rejonach przyrodniczych był nieco zróżnicowany [RYZYNAR 1997].

Rys. 1. Struktura wieku właścicieli gospodarstw rozwojowych (Źródło: badania własne)

Fig. 1. Age structure of progressive farm owners (Source: own survey)

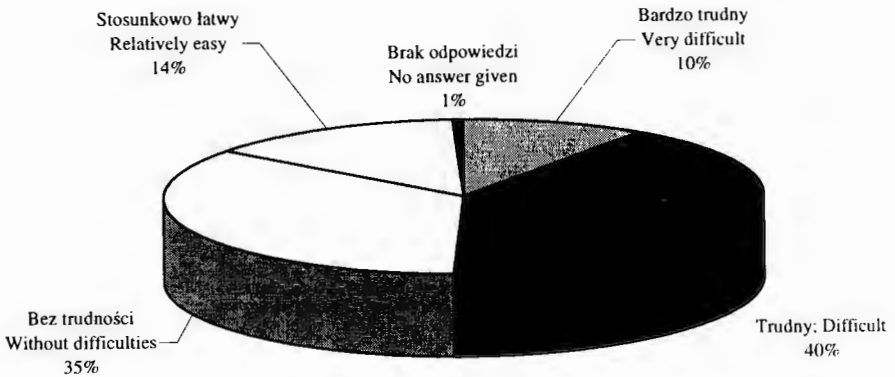
Z wiekiem rolników ściśle związany jest staż pracy w gospodarstwie rolnym. Badani właściciele gospodarstw rozwojowych kierowali gospodarstwem rolnym średnio przez okres 13,7 lat, z wahaniami od 1 do 30 lat. Warto podkreślić, że około 70% rolników kierowało gospodarstwem rolnym od 6 do 20 lat (rys. 2).

Rys. 2. Staż pracy w samodzielnym kierowaniu gospodarstwem rolnym (Źródło: badania własne)

Fig. 2. Work experience in individual farm management (Source: own survey)

Z badań własnych wynika, że swój początkowy okres gospodarowania 40,5% rolników oceniło jako trudny, zaś 10,1% jako bardzo trudny (rys. 3). Z kolei 34,9% właścicieli gospodarstw rozwojowych stwierdziło, że ich początkowy okres samodzielnej pracy przebiegał bez większych trudności. Tylko 14,0% rolników okres ten oceniło jako stosunkowo łatwy. Warto podkreślić, że doświadczenie właścicieli gospodarstw rozwojowych w samodzielnym kierowaniu gospodarstwem rolnym było zatem stosunkowo duże, co pozwala przypuszczać, że podejmowane decyzje gospodarcze poparte są odpowiednią praktyką. Należy również stwierdzić, że większość badanych rolników swój początkowy okres samodzielnej pracy rozpoczynało w bardzo trudnym okresie przemian ustrojowych, które dla rolnictwa na ziemiach północnych były szczególnie niekorzystne.

Rys. 3. Ocena początkowego okresu samodzielnej pracy w gospodarstwie rolnym (Źródło: badania własne)

Fig. 3. Initial period of self-dependent work on the farm in opinion of progressive farm owners (Source: own survey)

Rys. 4. Płeć właścicieli gospodarstw rozwojowych (Źródło: badania własne)

Fig. 4. Sexual structure of progressive farm owners (Source: own survey)

Właścicielami objętych badaniami gospodarstw rozwojowych w zdecydowanej większości (88,4%) byli mężczyźni (rys. 4), najczęściej żonaci (85,2%). Należy

jednocześnie podkreślić, że ponad co dziesiąte badane gospodarstwo (11,1%) zarządzane było przez kobietę. Rodziny badanych rolników były w większości czteroosobowe (37,6%). Z kolei rodzin trzyosobowych było 16,4%, zaś pięcioosobowych 22,5%. Były to głównie rodziny jednopokoleniowe.

Zdaniem MAKARSKIEGO [1999] symptomem negatywnych przemian na obszarach wiejskich jest prowadzenie gospodarstw przez samotnych młodych mężczyzn. Wynika to z faktu, że wiele młodych kobiet opuściło wieś, co spowodowało negatywne konsekwencje o charakterze demograficznym i socjologicznym. Zjawisko to ma negatywne konsekwencje, gdyż z rolnictwa odejdą osoby najbardziej ambitne i przedsiębiorcze, a wybór zawodu rolnika będzie się odbywał na zasadzie selekcji negatywnej.

W badaniach własnych interesujące było również poznanie struktury wykształcenia właścicieli gospodarstw rozwojowych. Należy stwierdzić, że struktura wykształcenia ludności ulega stałemu procesowi poprawy. Zdaniem Rosnera jest to związane z ruchem naturalnym, a więc wypadaniem roczników najstarszych, najgorzej wykształconych i zastępowanie ich rocznikami młodzieży o strukturze wykształcenia znacznie lepszej [ROSNER 1996]. Ta tendencja jest szczególnie widoczna na przykładzie badanych właścicieli gospodarstw rozwojowych, którzy charakteryzują się bardzo korzystną strukturą wieku.

Tabela 1; Table 1

Struktura wykształcenia właścicieli gospodarstw rozwojowych
Educational structure of progressive farm owners

Wyszczególnienie; Specification	n*	% respondentów percentage of respondents
Podstawowe; Primary education	22	5,8
Zawodowe rolnicze; Agricultural vocational education	79	20,9
Zawodowe inne niż rolnicze; Vocational secondary education different than agricultural	60	15,9
Pełne średnie rolnicze; Complete agricultural secondary education	119	31,5
Pełne średnie nierolnicze; Complete secondary not agricultural	59	15,6
Wyższe rolnicze; Higher agricultural education	28	7,4
Wyższe inne niż rolnicze; Higher education different than agricultural	8	2,1
geografia; geography	1	0,3
chemia; chemistry	1	0,3
elektrotechniczne; electrotechnical	1	0,3
Brak odpowiedzi; No answer given	3	3,8

n liczba odpowiedzi; no. of answer

Źródło: badania własne; Source: own survey

Z analizy struktury wykształcenia właścicieli gospodarstw rozwojowych wynika, że 47,1% osób posiadało wykształcenie średnie, w tym 31,5% rolnicze (tab. 1). Studia wyższe ukończył blisko co dziesiąty rolnik (9,5%), z tego 7,4% studia rolnicze. Z kolei wykształcenie zawodowe posiadał ponad co trzeci (36,8%) właściciel gospodarstwa rozwojowego. W tej populacji rolników jedynie korzystnym

zjawiskiem jest fakt, że 20,9% respondentów posiadało zasadnicze wykształcenie rolnicze. Należy podkreślić, że 5,8% właścicieli gospodarstw rozwojowych posiadało wykształcenie tylko podstawowe.

Wielu autorów stwierdza, że wykształcenie na poziomie szkoły podstawowej jest obecnie daleko niewystarczające, by skutecznie zarządzać gospodarstwem w warunkach transformacji ustrojowej i integracji europejskiej. Z badań KROSNEGO [1996], dotyczących związku między wykształceniem a efektywnością gospodarowania rolników wynika, że prawdziwy skok jakościowy i ilościowy produkcji rolnej tworzą dopiero rolnicy wykształceni na poziomie technikum rolniczego. Kraje Europy Zachodniej przyjęły właśnie taki poziom kwalifikacji rolników. Również zdaniem KOBYLECKIEGO [2005] jedną z najważniejszych barier rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce jest niski poziom wykształcenia mieszkańców wsi. W opinii autora dokonująca się transformacja gospodarstwa w całym kompleksie rolno-spożywczym stwarza duże zapotrzebowanie na odpowiedniej jakości kapitał ludzki.

Właściciele gospodarstw rozwojowych podali również swoje zawody wyuczone. Z badań wynika, że 47,1% właścicieli gospodarstw rozwojowych posiadało zawód rolnika. Wśród pozostałych zawodów właściciele gospodarstw rozwojowych wymienili:

- mechanik maszyn rolniczych (13,8%),
- mechanik maszyn przemysłowych (10,6%),
- ekonomista (2,9%),
- budowlaniec (2,1%).

Wymienione zawody pozarolnicze właściciele gospodarstw rozwojowych wskazują, że przy umiejętnym doskonaleniu zawodowym w dziedzinie rolnictwa mogą one być również przydatne w zarządzaniu gospodarstwem rolnym.

Analiza struktury wykształcenia formalnego powinna być rozpatrywana jedynie jako czynnik stymulujący możliwości i predyspozycje rolników do poszerzania wiedzy. Praktycznie niewiele jest zawodów, w których raz zdobyta wiedza i umiejętności pozwoliłyby sprawnie funkcjonować w długim okresie czasu. Rolnictwo z pewnością do takich nie należy. Kierownik gospodarstwa rolnego staje wciąż wobec nowych wyzwań, zmuszony jest podejmować decyzje znacznie wykraczające poza umiejętności zdobyte w szkole średniej czy na studiach wyższych. Dlatego też, by sprawnie kierować gospodarstwem rolnym, ważne jest uzupełnianie zdobytej wiedzy. Zdaniem KOŹMIŃSKIEGO i PIOTROWSKIEGO [1997] wraz ze zmianą ustroju w Polsce skończył się okres powtarzalności i rutyny, a efektem zmian w zarządzaniu jest potrzeba posiadania z jednej strony wiedzy ogólnej przez kierowników, a z drugiej ciągłego doskonalenia zawodowego.

Z badań własnych wynika, że właściciele gospodarstw rozwojowych w pełni docenili potrzebę doskonalenia zawodowego. Wiedzę z zakresu rolnictwa uzupełniało 96,6% właścicieli gospodarstw rozwojowych, głównie poprzez uczestnictwo w kursach i szkoleniach (85,2%), czytelnictwo czasopism rolniczych (81,2%) i literatury fachowej (34,1%) oraz praktyki krajowe i zagraniczne. Rolnicy najczęściej uczestniczyli w specjalistycznych szkoleniach z zakresu produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz organizacji i ekonomiki produkcji. Niekorzystnym zjawiskiem jest natomiast fakt, że bardzo mało właścicieli gospodarstw rozwojowych (5,6%) uczestniczyło w szkoleniach dotyczących problematyki pozyskiwania dodatkowych i alternatywnych źródeł dochodu na obszarach wiejskich. Najwięcej rolników

(79,6%) uczestniczyło w szkoleniach organizowanych przez ośrodki doradztwa rolniczego.

Badani rolnicy uzupełniali swoją wiedzę również w oparciu o czytelnictwo czasopism fachowych. Najbardziej popularnym czasopismem rolniczym był „Top Agrar Polska” (37,6%), „Informator Rolniczy” (27,5%), „Aktualności Rolnicze” (18,5%), „Farmer” (15,3%), „Plon” (12,2%) i „Rolnik Lubuski” (10,9%).

Ważnym źródłem uzupełniania wiedzy fachowej i umiejętności praktycznych są praktyki krajowe i zagraniczne. Tymczasem zaledwie 15 właścicieli gospodarstw rozwojowych (ok. 4%) odbyło praktyki zagraniczne. Polscy rolnicy odbyli praktyki zagraniczne w Niemczech (1,3% rolników), Francji (0,5%) i po 0,3% rolników w Norwegii, Holandii, Austrii, Szwecji i USA. Wynika stąd, że istnieje pilna potrzeba uczestnictwa właścicieli gospodarstw rozwojowych w szkoleniach zagranicznych, które umożliwią praktyczne nabywanie umiejętności w dziedzinie transferu najnowszych technologii i systemów zarządzania gospodarstwami w warunkach integracji europejskiej.

Z badań RYZNARA [1997] wynika, że rolnicy w doskonaleniu zawodowym korzystali w kolejności z następujących źródeł wiedzy: czasopisma rolnicze, szkolenia rolnicze, audycje telewizyjne, doradztwo służb rolnych, demonstracje rolnicze oraz ulotki rolnicze.

W badaniach własnych ważne było również poznanie potrzeb i oczekiwań doradczych właścicieli gospodarstw rozwojowych. Z badań wynika, że 56,9% rolników zgłosiło zapotrzebowanie na doradztwo technologiczne, a zwłaszcza w zakresie hodowli i chowu zwierząt (19,6%) oraz produkcji roślinnej (22,7%). Równie wysokie było zapotrzebowanie na doradztwo z zakresu kalkulacji opłacalności (56,4%).

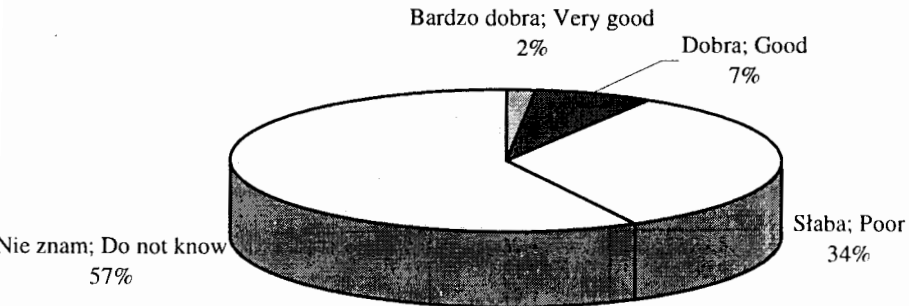
Z kolei w zakresie ekonomiki i organizacji gospodarstwa rolnego największe zapotrzebowanie dotyczy usług doradczych z zakresu prowadzenia księgowości (54,2%). Rolnicy, którzy są zobligowani, bądź też sami wybrali formę opodatkowania wymagającą ewidencjonowania wszystkich operacji handlowych przeprowadzanych w gospodarstwie, a nie chcą, bądź nie mogą z różnych przyczyn zlecić tych czynności do biura rachunkowego, często korzystają z pomocy instytucji doradczych. Do pozostałych potrzeb i oczekiwań doradczych badani właściciele gospodarstw rozwojowych zaliczyli:

- rozpoznawanie rynków zbytu (52,7% wypowiedzi),
- doradztwo prawne (46,6%),
- rozpoznawanie kontrahentów (20,9%).

Zdaniem RYZNARA [1997] w doskonaleniu zawodowym i w pracy doradczej ważne jest, by rolnika wyposażyć w taki zasób wiedzy, który by ułatwił mu realizację zasady racjonalnego gospodarowania. Do zasobów wiedzy rolniczej, które można zaliczyć do potrzeb i oczekiwań doradczych rolników należą: produkcja roślinna, produkcja zwierzęca, gospodarstwo domowe, ekonomika i organizacja rolnictwa, organizacja rynku rolnego oraz prawo rolne.

Integracja Polski z Unią Europejską i szerszej jednocząca się Europą, otwarcie granic, wszystko to sprawia, że znajomość języków obcych staje się kwestią kluczową. Z badań własnych wynika, że poziom wykształcenia formalnego właścicieli gospodarstw rozwojowych nie przekłada się na znajomość języków obcych. W transferze technik i technologii jest to czynnik niezwykle ważny. Ponadto zna-

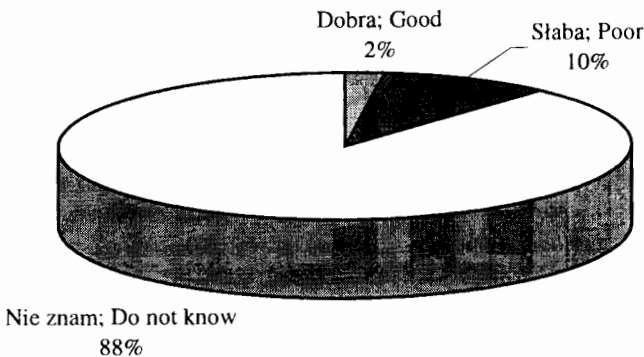
jomość języków obcych przyczynia się do likwidowania między innymi barier i stereotypów zakorzenionych wśród mieszkańców po obu stronach granic. Niestety przeprowadzone badania wykazały, że język niemiecki znało około 42% właścicieli gospodarstw rozwojowych (rys. 5). Bardzo dobrą znajomością języka niemieckiego legitymowało się tylko 1,6% badanych rolników, dobrą 6,9% i słabą aż 33,9%. Znajomość języka na poziomie słabym z pewnością jest barierą w swobodnym porozumiewaniu się, niemniej jednak pozwala na kontakty w kwestiach kluczowych, czy zawieranie kontraktów handlowych z partnerami niemieckimi. Jest zjawiskiem bardzo niekorzystnym, że aż 57,7% właścicieli gospodarstw rozwojowych w ogóle nie znało języka niemieckiego.

Rys. 5. Znajomość języka niemieckiego przez właścicieli gospodarstw rozwojowych (Źródło: badania własne)

Fig. 5. German language knowledge by progressive farm owners (Source: own survey)

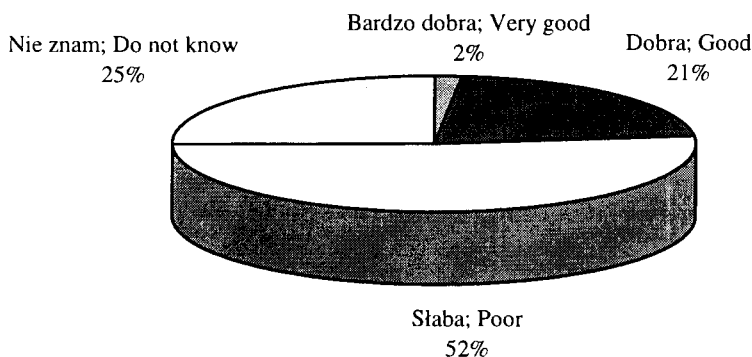
Znajomość języka angielskiego przedstawia się jeszcze gorzej (rys. 6). Tylko 2,1% badanych rolników znało język angielski na poziomie dobrym, zaś 9,8% na poziomie słabym. Z kolei aż 88,1% rolników w ogóle nie znało języka angielskiego.

Rys. 6. Znajomość języka angielskiego przez właścicieli gospodarstw rozwojowych (Źródło: badania własne)

Fig. 6. English language knowledge by progressive farm owners (Source: own survey)

Objęci badaniami właściciele gospodarstw rozwojowych deklarowali stosunkowo najlepszą znajomość języka rosyjskiego (rys. 7). Blisko 75% badanych rolników stwierdziło, że zna język rosyjski. Jednak bardzo dobrą znajomością języka rosyjskiego mogło poszczycić się tylko 1,6% rolników, dobrą 21,4% i słabą aż 51,6% respondentów. Z kolei co czwarty rolnik stwierdził, że nie zna języka rosyjskiego. Najprawdopodobniej taki rozkład znajomości języka rosyjskiego wynika z systemu edukacji języka obcego w szkole podstawowej, średniej, a nawet na wyższych uczelniach. Dla większości dzisiejszych czterdziestolatków to właśnie język rosyjski był językiem obowiązkowym w systemie nauczania formalnego.

Rys. 7. Znajomość języka rosyjskiego przez badanych rolników (Źródło: badania własne)

Fig. 7. Russian language knowledge by surveyed farmers (Source: own survey)

W badaniach własnych interesujące było poznanie aktywności społecznej właścicieli gospodarstw rozwojowych, zwłaszcza że byli to na ogół ludzie młodzi i lepiej wykształceni niż ogół pozostałych rolników. Z badań wynika, że aktywność społeczna właścicieli gospodarstw rozwojowych przejawiała się głównie w członkostwie organizacji samorządowych (29,3%), w tym zwłaszcza w Izbie Rolniczej (13,5%). Rolnicy byli także członkami Ochotniczej Straży Pożarnej (15,6%), partii politycznych (9,5%) oraz pełnili funkcję sołtysa (8,2%) i radnego (7,1%). Niespełna 5% badanych rolników należało do grupy producenckiej. Wielu badanych rolników pełniło kilka funkcji jednocześnie. Można zatem tych rolników określić mianem wiejskich liderów. Zdaniem WAWRZYNIAKA [2000] lider ze względu na swoją wiedzę, doświadczenie, cechy osobowości, a także autorytet i prestiż, stanowi dla innych wzór do naśladowania, a jego rady, poglądy, opinie, bądź zastrzeżenia uznawane są za ważne informacje kształtujące zachowanie i wpływające na postępowanie innych ludzi.

Z badań FEDYSZAK-RADZIEJOWSKIEJ [2004] wynika, że „aktywność społeczna i działalność w organizacjach nie są w Polsce zjawiskiem zbyt częstym, jednak zarówno mieszkańcy wsi, jak i rolnicy na tle innych okazują się społecznikami. To prawda, że częściej deklarują pracę społeczną na rzecz swojego środowiska niż działanie w konkretnej organizacji, jednak zbiorczy wskaźnik aktywności pokazuje, że kapitał społeczny na polskiej wsi ma się lepiej, niż w dużym mieście, a rolnicy są jego filarem w stopniu większym, niż inni np. osoby pracujące na własny rachunek”.

Podsumowanie i wnioski

1. Badane gospodarstwa rozwojowe były prowadzone przez stosunkowo młodych rolników. Średni wiek właścicieli gospodarstw rozwojowych wynosił 38,5 lat, z wahaniami od 22 do 58 lat. Struktura wieku właścicieli gospodarstw rozwojowych przedstawiała się również korzystnie, gdyż co drugi rolnik (50,7%) nie przekroczył 40 lat. Rolnicy w przedziale wiekowym 40–49 lat stanowili 43,4% ogółu badanych rolników. Początkowy okres gospodarowania 40,5% rolników oceniło jako trudny, zaś 10,1% jako bardzo trudny. Większość badanych właścicieli gospodarstw rozwojowych swój początkowy okres samodzielnej pracy rozpoczynało w bardzo trudnym okresie przemian ustrojowych, które dla rolnictwa na ziemiach północnych (obszary postpegeerowskie) były szczególnie trudne. Dlatego też instytucje doradcze i edukacyjne winny udzielić szczególnej pomocy młodym rolnikom w ich początkowym okresie samodzielnego gospodarowania.
2. Stwierdzono, że 47,1% właścicieli gospodarstw rozwojowych posiadało wykształcenie średnie, w tym 31,5% rolnicze. Studia wyższe ukończył blisko co dziesiąty badany rolnik (9,5%), z tego 7,4% studia rolnicze. Wykształcenie zawodowe posiadał ponad co trzeci (36,8%) właściciel gospodarstwa rozwojowego, w tym 20,5% wykształcenie rolnicze. Natomiast wykształcenie podstawowe posiadało 5,8% badanych rolników. Z badań wynika, że 47,1% właścicieli gospodarstw rozwojowych posiadało zawód rolnika, zaś 13,8% zawód mechanika maszyn rolniczych. Prawie wszyscy badani właściciele gospodarstw rozwojowych (96,6%) brali udział w doskonaleniu zawodowym z dziedziny rolnictwa. Niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że bardzo mało właścicieli gospodarstw rozwojowych (5,6%) uczestniczyło w szkoleniach dotyczących problematyki pozyskiwania dodatkowych i alternatywnych źródeł dochodu, a więc rozwoju przedsiębiorczości. Istnieje więc pilna potrzeba większego zaangażowania instytucji otoczenia biznesu, a zwłaszcza ośrodków doradztwa rolniczego w przedsiębiorcze wychowanie ludności rolniczej, a zwłaszcza młodych rolników.
3. Właściciele gospodarstw rozwojowych do najważniejszych potrzeb i oczekiwań doradczych zaliczyli doradztwo technologiczne (56,9%), zwłaszcza w zakresie produkcji roślinnej (22,7%) i zwierzęcej (19,6%). Do ważnych potrzeb doradczych rolnicy zaliczyli również kalkulację opłacalności (56,4%), prowadzenie księgowości (54,2%), rozpoznawanie rynków zbytu (52,7%), doradztwo prawne (46,6%) oraz rozpoznawanie kontrahentów (20,9%). Niepokojącym zjawiskiem jest fakt, że właściciele gospodarstw rozwojowych nie uświadamiają sobie istnienia potrzeb doradczych z zakresu rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie.
4. Z badań własnych wynika, że dość wysoki poziom wykształcenia formalnego właścicieli gospodarstw rozwojowych nie przekłada się na znajomość języków obcych, która w integrującej się Europie i potrzebie rozwoju współpracy zagranicznej jest kwestią kluczową. Przeprowadzone badania wykazały, że język niemiecki znało tylko 42% właścicieli gospodarstw rozwojowych, w tym na poziomie bardzo dobrym tylko 1,6% rolników, dobrym 6,9% i słabym – 33,9%. Znajomość języka angielskiego przedstawia się jeszcze gorzej, gdyż tylko 2,1% rolników znało ten język na poziomie dob-

rym i 9,8% na poziomie słabym. Właściciele gospodarstw rozwojowych deklarowali stosunkowo najlepszą znajomość języka rosyjskiego. Około 75% badanych rolników stwierdziło, że zna język rosyjski. Należy podkreślić, że brak znajomości języków obcych przez właścicieli najlepszych gospodarstw rolnych, jak i przedsiębiorców wiejskich będzie stanowiło dużą barierę w rozwoju współpracy gospodarczej z zagranicą.

Literatura

- BRODZIŃSKA K. 2002.** *Przedsiębiorczość i innowacyjność właścicieli gospodarstw rozwojowych*, w: *Przedsiębiorczość w rolnictwie i jego otoczeniu*. Wyd. CROW-UWM, Olsztyn: 91–116.
- FEDYSZAK-RADZIEJOWSKA B. 2004.** *Kapitał społeczny wsi wobec szans i zagrożeń procesu zmian na polskiej wsi po akcesji do UE*. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 2: 28–39.
- KOBYŁECKI J. 2005.** *Aktywizacja społeczno-zawodowa rolników w Polsce na tle uwarunkowań Unii Europejskiej*. Prace Komisji Nauk Rolniczych i Biologicznych, BTN, Seria B(57): 303–315.
- KOŹMIŃSKI A., PIOTROWSKI W. 1997.** *Zarządzanie: teoria i praktyka*. PWN, Warszawa: 157 ss.
- KROSNY J. 1996.** *Szkoła rolnicza w okresie przemian*. CDiEwR, Warszawa: 22 ss.
- MAKARSKI S. 1999.** *Uwarunkowania i rezultaty rozwoju przedsiębiorczości w agrobiznesie*. Roczniki Naukowe SERiA, T. I, Z. 3: 11–17.
- ROSNER A. 1996.** *Zasoby ludnościowe województw gorzowskiego i zielonogórskiego oraz ich wykorzystanie*, w: *Przeobrażenia społeczno-ekonomiczne obszarów wiejskich pogranicza zachodniego*. IRWiR PAN, Centrum Naukowo-Wdrożeniowe SGGW, Warszawa: 93–129.
- RYZNAR J. 1997.** *Udział kobiet i mężczyzn w podejmowaniu działalności przedsiębiorczej w produkcji zwierzęcej*. Zagadnienia Doradztwa Rolniczego 3: 60–74.
- WAWRZYNIAK B. 2000.** *Doradztwo w agrobiznesie*. Wyd. Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, Włocławek: 107 ss.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość w agrobiznesie, sylwetka zawodowa i społeczna rolników, wiek, płeć i wykształcenie właścicieli gospodarstw rozwojowych, doskonalenie zawodowe rolników, potrzeby i oczekiwania doradcze rolników, aktywność społeczna rolników

Streszczenie

Przedstawiono sylwetki zawodowe i społeczne właścicieli gospodarstw rozwojowych w aspekcie posiadania przez nich predyspozycji do działań innowacyjnych. Badaniami objęto 378 gospodarstw rozwojowych i ich właścicieli w rolnictwie północnej Polski. Dobór gospodarstw do badań był losowy. Badania przepro-

wadzono w 2005 roku. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem kwestionariusza wywiadu. Średni wiek właścicieli gospodarstw rozwojowych wynosił 38,5 lat z wahaniami od 22 do 58 lat. Struktura wieku właścicieli gospodarstw rozwojowych była korzystna, gdyż co drugi rolnik (50,7%) nie przekroczył 40 lat. Stwierdzono, że 47,1% właścicieli gospodarstw rozwojowych posiadało wykształcenie średnie, w tym 31,5% rolnicze. Wykształcenie wyższe posiadało 9,5% rolników, zawodowe 36,8% w tym 20,5% wykształcenie rolnicze. Natomiast wykształcenie podstawowe posiadało 5,8% badanych rolników. Z badań wynika, że 47,1% właścicieli gospodarstw rozwojowych posiadało zawód rolnika. Prawie wszyscy badani właściciele gospodarstw rozwojowych (96,6%) brali udział w doskonaleniu zawodowym z dziedziny rolnictwa. Właściciele gospodarstw rozwojowych do najważniejszych potrzeb i oczekiwań doradczych zaliczyli: doradztwo technologiczne (56,9%), kalkulacje opłacalności (56,4%), prowadzenie księgowości (54,2%), rozpoznawanie rynków zbytu (52,7%) oraz doradztwo prawne (46,6%). Stosunkowo wysoki poziom wykształcenia formalnego właścicieli gospodarstw rozwojowych nie przekłada się na znajomość języków obcych. Stwierdzono, że język niemiecki znało 42,0% właścicieli gospodarstw rozwojowych, język angielski znało 11,9%, zaś język rosyjski 75,0% badanych rolników. Stwierdzono, że 64,0% właścicieli gospodarstw rozwojowych pełniło różne funkcje społeczne.

SOCIO-PROFESSIONAL PROFILE OF PROGRESSIVE FARM OWNERS IN AGRICULTURE OF THE NORTHERN POLAND

Aleksander Lewczuk, Piotr Bórawski

Department of Agribusiness and Environmental Economy,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn

Key words: entrepreneurship in agribusiness, socio-professional profile of farmers, age, sex and education of progressive farm owners, professional advancement of farmers, farmers' advisory needs and expectations, social activity of farmers

Summary

The survey conducted in 2005 recognized the socio-professional profile of progressive farm owners in respect of their innovative activity predispositions. The survey included 378 progressive farms and their owners in agriculture of northern Poland. The farms were randomly chosen, inquiry method with questionnaire was used. The average progressive farm owner age was 38.5 years (from 22 to 58). The age structure of farm owners was advantageous because every second farmer (50.7%) was not older than 40 years. It was stated that 47.1% progressive farm owners obtained secondary education, 31.5% in that was agricultural. Quite a big number of farmers (9.5%) got the higher education, secondary vocational education 36.8% (in that 20.5% agricultural). However, 5.8% farmers got a primary education. The survey proved that 47.1% progressive farm owner were of farmer's profession. Almost all progressive farm owners (96.6%) participated in professional improvement in agriculture. The progressive farm owners indicated

the following needs and advisory expectations: technological advisory (56.9%), profitability calculations (56.4%), accountancy running (54.2%), sell market recognition (52.7%) and legal advisory (46.6%). Relatively high education level of progressive farm owners was not accompanied by knowledge foreign languages. Just 42.0% progressive farm owners knew German, 11.9% knew English and 75.0% Russian languages. 64% of progressive farm owners acted different social functions.

Prof. dr hab. **Aleksander Lewczuk**
Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Plac Łódzki 2
10-957 OLSZTYN
e-mail: lewczuk@uwm.edu.pl